

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KONDRASHOVA Lidia Valentinovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Chair of Pedagogics of Higher School and Educational Management of the Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky.

Circle of scientific interests: pedagogy of higher education, management of the pedagogical process, problems of professional development of personality in the system of university education.

*Дата надходження рукопису 22. 07. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор М. В. Анісімов*

УДК 373.3:172.15(09)

КУЗЬМЕНКО Василь Васильович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради e-mail: kuzmenkovasiliy@gmail.com
МУСІЄНКО Вікторія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, викладачка кафедри теорії й методики дошкільної, початкової освіти та мовних комунікацій КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради e-mail: vitamusienko72@gmail.com

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У ситуації соціального неспокою, міжнаціональних конфліктів, інформаційних воєн особливого значення в Україні набуває питання патріотичного виховання дітей та молоді. Оскільки становлення особистості відбувається в ранньому віці, виникає необхідність у реалізації національно-патріотичного виховання вже в закладах дошкільної освіти.

Тому серед найважливіших завдань дошкільної освіти є виховання в дітей поваги до українських народних звичаїв, любові до України, державної та рідної мови, відродження народних традицій, забезпечення шанобливого ставлення до родини. Базовий компонент дошкільної освіти України, чинні програми дошкільної освіти висувають вимоги щодо необхідності формування почуття патріотизму в дітей з поглибленням їхніх знань та уявлень у кожній віковій групі: від знань про рідний дім, місто – до уявлень про Батьківщину [1]. У закладах дошкільної освіти патріотичне виховання дошкільників здійснюється відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки (2015 р.), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.) та інших документів, що унормовують діяльність закладів освіти.

Освіта в Україні нерозривно пов'язана із суспільством, його традиціями та цінностями, і тому зберігає багато рис минулого. Науковий розвиток педагогіки спирається на знання теорії і практики виховання минулих поколінь. Одним із невичерпних джерел є спадщина

В. О. Сухомлинського, в якій основоположним підґрунтям є ідея патріотичного виховання, що набуває актуальності в наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагоме значення для дослідження проблеми виховання любові до Батьківщини в дітей має етнопедагогічна спадщина українських учених, діячів культури, педагогів та письменників України: Лесі Українки, Т. Шевченка, Г. Ващенко, О. Духновича, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Проблему формування почуття патріотизму в контексті виховання дітей та учнівської молоді в душі українського патріотизму й добросусідського ставлення до інших народів розглядають українські дослідники: О. Вишневський, Т. Гавлітіна, М. Качур, Г. Коваль, В. Кузь, В. Кузьменко, В. Матящук, М. Стельмахович. Теоретико-методичні засади формування почуття патріотизму в дітей розкриваються у працях українських дослідників І. Беха, К. Біницької, А. Богуш, Т. Дуткевич, К. Назаренко, Т. Степанової, К. Чорної, Л. Шкретієнко, М. Ярмаченка та інших. Психологічні механізми досліджуваного процесу розкриваються вченими Р. Бернсом, Л. Виготським, А. Люблінською, К. Назаренко, П. Якобсоном.

Метою нашої статті є висвітлення ідей Василя Олександровича Сухомлинського щодо патріотичного виховання дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Патріотизм – це почуття приязні, відданості, відповідальності до своєї Батьківщини [4]. Саме дошкільний вік має потенційні можливості для формування

моральних почуттів, до яких відноситься почуття патріотизму. Отже дитину в дошкільному віці необхідно навчити бути приязною, співпереживати проблемам рідного краю, вона повинна навчитися співпереживанню взагалі як людському почуттю. Для реалізації цього завдання дитину необхідно ввести в світ пізнання навколишньої дійсності, суспільних подій, явищ та пробудити й утвердити в ній складні моральні почуття і переживання [5, с. 252]. Василь Олександрович підкреслював: «... хай з малих років живе у серці дитини тривога за рідну матір й батька, за бабусю і дідуся; ... хай вірним і відданим залишається син своїй матері й батькові, коли їх спіткало лихо, хай хвилюється дитина, думаючи про матір» [6, с. 138].

Як відомо, до ефективних методів і форм організації патріотичного виховання належать: «уявні» і «справжні» [6, с. 142] екскурсії вулицями міста, до історичних пам'яток, визначних місць; розповіді вихователя; бесіди; розглядання картинок, фотографій, перегляд відеофільмів, ілюстрування подій і явищ, причин і наслідків дій та вчинків людей, моделей поведінки, варіантів розв'язання морально-етичних ситуацій за допомогою фланелеграфу, засобами анімації на інтерактивній дошці; читання та інсценування творів художньої літератури; запрошення членів родин у заклад дошкільної освіти [5].

Серед методів освітнього впливу на духовну сферу дитини В. О. Сухомлинський перевагу віддавав іграм та ігровим вправам. На його думку, для закріплення та поглиблення соціальних почуттів дітей важливо підтримувати та стимулювати творчі ігри, що є могутнім чинником поглиблення почуттів дитини. Гра проявляє і розвиває розумові здібності, творчу активність дошкільників, допомагає оволодіти різноманітними знаннями, уміннями та навичками, вчить бути дисциплінованими, наполегливими, відповідальними, ініціативними. Через колективну гру здійснюється пізнання і входження в систему суспільних відносин: «... у грі і в праці перед маленькими дітьми завжди відкривалося щось нове, захоплює, це спонукає його постійно вчитися, оволодівати новими знаннями і вміннями», – зазначав Василь Олександрович [8, с. 238].

Патріотичне виховання передбачає також ознайомлення дітей дошкільного віку з природою рідного краю. При цьому акцент необхідно робити на красі, розмаїтті, багатстві та особливостях природного довкілля нашої країни, виховуючи любов до нього. Дітям слід давати уявлення про гори, луки, степи, ліси, водойми України, її специфічний рослинний і тваринний світ, визначні природні об'єкти,

характерні для певної місцевості кліматичні умови тощо.

Видатний педагог вважав, що творення «патріотичного стрижня» людини починається з формування любові до природи. «Те, з чого починається для людини Батьківщина, повинно бути красивим і хвилюючим». Вдумливий і далекоглядний вихователь допомагає дитині побачити «... глибину блакитного неба, мерехтіння зірок, ..., журавлиний ключ у холодній небесній сині, ..., сірі нитки в похмурий осінній день, ..., ніжну стеблинку і блакитний дзвіночок проліска» [6, с. 134–135].

Як зазначав відомий педагог, «Батьківщина починається для дитини з шматочка хліба і ниви пшениці, з лісової галявини і блакитного неба над маленьким ставом, з пісень і казок матері над коліскою» [9]. Саме в дошкільному віці, коли дитина дуже чутлива до емоційних впливів і схильна до наслідування, створюються сприятливі умови для поступового розкриття її змісту народної і світової спадщини через мистецькі твори, етики людських взаємин, сформувати перший практичний досвід прояву перших почуттів до рідних та близьких людей, рідної домівки, рідного краю з його природою, історією і традиціями, рідної мови.

Позитивне ставлення до світу закладається на основі виховання любові та поваги до родини, усвідомлення тісного взаємозв'язку між поколіннями. Педагогам варто приділяти увагу формуванню у дошкільників дієвих емпатійних проявів щодо близьких, адже мало розуміти, що таке доброта, турбота, вдячність, взаємодопомога – необхідно проявляти ці почуття в повсякденні, цінувати своїх рідних й теплоту домівки. «Завдання вихователя полягає в тому, щоб відкрити перед кожним вихованцем усі джерела, якими живиться могутне почуття любові до Батьківщини. Це й природа рідного краю, і мати з батьком, і рідне село, місто...» [6, с. 133].

Особливу роль мови, усної народної творчості, літератури В. О. Сухомлинський вбачав у справі виховання в дітей любові до рідного краю, свого народу, його традицій, звичаїв, його мистецтва, культури, історії. У своїх творах, а також у практичній навчально-виховній роботі він часто використовував такі перлини творчості мас, як прислів'я, приказки, народні афоризми, етичні повчання, задачі на кмітливість, вдало, яскраво переказував створені трудовим народом казки, думи, притчі, легенди.

Слово, на думку педагога-мислителя, – вихователь доброти, чесності, гуманності, почуття громадського обов'язку, любові до природи, праці. «Завдання вихователя полягає

в тому, щоб перед дітьми відкрилась поетична грань слова, щоб слово, образно кажучи, стало очима, які бачать красу» [6, с. 136].

Оповідання Василя Олександровича вчать дітей бути добрими, чуйними та милосердними, усім серцем любити рідну природу, дбати про неї. Наприклад, оповідання «Соромно перед соловейком», виховує у дітей любов до природи, пробуджує серце і надихає на хороші вчинки. Турбота про довкілля необхідна для збереження краси на землі. Оповідання «Який слід повинна залишити людина на землі?» збагачує уявлення дітей про людяність, сприяє осмисленню філософського поняття «слід людини на землі», виховує почуття людської гідності, сердечності, бажання вчитися.

У своєму творі «Серце віддаю дітям» В. О. Сухомлинський писав, що «Казка – благодатне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити» [7, с. 177]. Із казок діти черпають перші уявлення про минуле нашої Батьківщини, справедливість, про всеперемагаючі сили добра. Як підкреслював великий педагог казка є засобом патріотичного, краєзнавчого виховання. «Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу», «казка – животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнення», – зауважував він [7, с. 176, 177].

Для формування в дітей дошкільного віку початкових соціальних уявлень, моральних суджень і оцінок потрібно насамперед накопичити в них конкретні враження про навколишнє життя, збагатити їх певними знаннями про суспільні явища, події, громадську поведінку людей. Цікавою і корисною для них може бути інформація про художників, композиторів, письменників, винахідників, учених, мандрівників, філософів, лікарів, спортсменів, які прославили нашу країну та характерні риси українського народу взагалі (миролюбність, доброзичливість, гостинність, працелюбність, творчість, мудрість тощо).

Створенню в дітей конкретних вражень і прикладів патріотичної поведінки сприяє організація й проведення зустрічей з учасниками боїв за рідну країну, з кращими представниками різноманітних професій. Так, у своїй праці «Про деякі сторони виховання радянського патріотизму» В. О. Сухомлинський наголошував: «...патріотизм передових людей служить дітям прикладом для наслідування. Тому про кращих людей діти повинні чути з уст батька і матері тільки хороші слова» [6, с. 30].

Однак лише ознайомлення із суспільним життям не вирішує завдань патріотичного виховання. Водночас не можна ігнорувати

значущості ознайомлення дітей з історією і сучасністю рідної країни, іншими суспільними явищами.

Базовий компонент дошкільної освіти України актуалізує народознавчі, українознавчі та краєзнавчі напрями патріотичного виховання. Прилучаючись до народознавства діти поступово розуміють, що кожен народ має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість, розширюючи уявлення про народні промисли вони поступово отримують цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу [1; 2].

Прогресивна етнопедагогіка українського народу безперестанно надихала думку й працю В. О. Сухомлинського, орієнтувала його на пропаганду ідей виховання в дітей і молоді безмежної любові до України. Тому важливим напрямом патріотичного виховання він вважав саме ознайомлення дітей з традиціями і культурою свого народу. У творі «Серце віддаю дітям» Василь Олександрович зазначав: «Коли ми дивимося на чудові фрески Київської Софії, ми сприймаємо їх як частку життя народу, творіння його могутнього таланту, і в нашій душі пробуджується почуття гордості за творчий дух, думку, майстерність» [7, с. 177].

Формування почуття патріотизму в дітей має поєднуватися з вихованням їх у душі миру, «...в душі дружби народів» [5, с. 32]. «Дуже важливе завдання патріотичного виховання – сформуванню в дитини ..., почуття дружби ...народів» [6, с. 139]. Змістом мирних відносин є любов і повага до ближнього, щирість, співпереживання, привітність, розуміння, вміння допомагати іншим. У закладі дошкільної освіти доцільно знайомити дітей з народами, які населяють нашу країну та сусідні держави, з казками, іграми, побутом інших народів.

Слід підкреслити, що у виховному процесі відомий педагог важливу роль відводив праці, добрим справам, корисним для інших дітей і дорослих. Почуття патріотизму, писав педагог, «...формується в живій діяльності, насамперед за допомогою залучення дітей до суспільно корисної праці, яка цінна не стільки своїми наслідками, скільки виховним ефектом» [8, с. 34].

В. О. Сухомлинський адресував свої праці не лише вихователям, а й батькам. Він вважав, що провідна роль у формуванні особистості належить сім'ї. «Вічно живим і незамінним джерелом патріотичних почуттів і переконань є любов сина і дочки до матері й батька, матері й батька до дітей, взаємна відданість і вірність, яка створює честь сім'ї» [6, с. 137]. Виховна місія родини є особливою, тому що саме в ній

формується характер дитини, її ставлення до навколишнього світу, до людей, до життя, до української мови, до звичаїв і традицій, до Батьківщини. «Дитина уважно слухатиме батька й матір, слово «Батьківщина» набуватиме в її думках і почуттях конкретного характеру, викликатиме живі образи праці й творчості» [8, с. 30].

Патріотичні почуття формуються в дитини під впливом батьків, дитячого садка, навколишнього природного середовища. Дорослі навчають дітей любити материнську мову, свій дім, батьків і усіх людей, любити природу рідного краю, звичаї, шанувати традиції своєї сім'ї і народу, людську працю. «Якими б прекрасними не були наші дошкільні установи, найголовнішими «майстрами», що формують розум і думки малюків, є мати й батько» [8], – наголошував В. Сухомлинський.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, педагогічні ідеї видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського щодо формування почуття патріотизму в дошкільників є актуальними і в наш час. Його теоретичні положення, методичні поради потребують переосмислення і впровадження в сучасний освітній процес закладів дошкільної освіти з урахуванням специфіки регіонів проживання дітей в Україні, розробки програм щодо виховання дітей в дусі українського патріотизму.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/30154/> Додаток
2. Богущ А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі / А. М. Богущ, Н. В. Лисенко. – К.: Вища школа, 1994. – С. 264–265.
3. Назаренко К. В. Патріотичне й інтернаціональне виховання дітей дошкільного віку / К. В. Назаренко. – К.: Радянська школа, 1979. – 167 с.
4. Педагогічна енциклопедія. Т. 3. – М.: Радянська енциклопедія, 1996. – 879 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К.: Академвидав, 2006. – 456 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 1: Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. – 654 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – 670 с.

8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5: Статті. – 640 с.

9. Сухомлинський В. О. Чиста криниця – В. О. Сухомлинський. – К.: Веселка, 1993. – 287 с.

10. Тоцька Т. Рід, родина, Україна: Патріотичне виховання старших дошкільників за літературними творами В. Сухомлинського / Тетяна Тоцька. – К.: Шкільний світ, 2011. – 128с.

REFERENCES

1. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia)*. [Base component of preschool education (new release)]. [Elektronnyi resurs].
2. Bohush, A. M., Lysenko, N. V. (1994). *Ukrainske narodoznavstvo v doshkilnomu zakladi*. [Ukrainian ethnology in preschool establishment]. Kyiv.
3. Nazarenko, K. V. (1979). *Patriotychnе y internatsionalne vykhovannia ditei doshkilnoho viku*. [Patriotic and international education of children of preschool age]. Kyiv.
4. *Pedahohichna entsyklopediia*. (1996). [Pedagogical encyclopedia]. Moscow.
5. Ponomanska, T. I. (2006). *Doshkilna pedahohika: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv*. [Preschool pedagogics: a book for the students of higher educational establishments]. Kyiv.
6. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory: v 5 t. T. 1: Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoї osobystosti. Dukhovnyi svit shkoliara. Metodyka vykhovannia kolektyvu*. [Works: selective works in 5 volumes. V. 1: A problem of education of the all-round developed personality. Spiritual world of a schoolchild. Methodology of education of collective]. Kyiv.
7. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory: v 5 t. T. 3: Sertse viddaiu ditiam. Narodzhennia hromadianyna. Lysty do syna*. [Works: selective works in 5 volumes. V 3. I give my heart to the children. The birth of citizen. Letters to the son]. Kyiv.
8. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory: v 5 t. T. 5: Stati*. [Works: selective works in 5 volumes. V 5: Articles]. Kyiv.
9. Sukhomlynskyi, V. O. (1993). *Chysta krynytsia*. [Clean well]. Kyiv.
10. Totska, T. (2011). *Rid, rodyna, Ukraina: Patriotychnе vykhovannia starshyykh doshkilnykyv za literaturnymy tvoramy V. Sukhomlynskoho*. [Genealogy, family, Ukraine: Patriotic education of senior preschool children after literary works of V. Sukhomlyns'kiy]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КУЗЬМЕНКО Василь Васильович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради.

Наукові інтереси: методика викладання навчальних предметів у вищій школі, підготовка вчителів до формування в учнів наукової картини світу.

МУСІЄНКО Вікторія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії й

методики дошкільної, початкової освіти та мовних комунікацій КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради.

Наукові інтереси: підготовка педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до патріотичного виховання дітей.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUZMENKO Vasyl Vasyliovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Manager of Department of Pedagogics and Management of Formation of Pre-service Academy of Postgraduate Educational Establishment the «Kherson academy of postgraduate education» of the Kherson region.

Circle of scientific interests: is methodology of teaching of educational objects at higher school,

preparation of teachers to forming for the students of scientific picture of the world.

MUSIYENKO Viktoriya Serhijivna – Candidate of Pedagogical Sciences, a Teacher of Department of Theory and Methodology of Preschool, Primary Education and Language Communications of Pre-service Academy of Postgraduate Educational Establishment the «Kherson academy of postgraduate education» of the Kherson region.

Circle of scientific interests: is a preparation of pedagogical workers of establishments of preschool education to patriotic education of children.

Дата надходження рукопису 09. 06. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор М. І. Садовий

УДК 37.091.4 Сухомлинський:[37.091.33-028.16:808.543]

КУЗЬМЕНКО Юлія Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права та адміністративної відповідальності Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ e-mail: 1geoekonomika@gmail.com

РІДКОУС Леся Володимирівна – старший викладач кафедри педагогіки й освітнього менеджменту КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради e-mail: 1geoekonomika@gmail, lesikom@ukr.net

СТОРИТЕЛЛІНГ: ДОСВІД В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інтелектуалізація економіки призвела до ситуації коли значний відсоток прибутків залежить не від якості виготовленої продукції чи послуги, а від її презентації на ринку збуту. Сьогодні в різних галузях економіки активно використовують технологію сторітеллінгу, наприклад, в маркетингу, туризмі, рекламі, менеджменті. Разом з тим простір її застосування значно ширший ніж економічна сфера, це і різновид соціальної інформації (наприклад, інстаграм), і педагогічна технологія, і метод впливу на особистість в психотерапії, коучинзі та ін. В епоху розвитку всесвітньої павутини Інтернет даний підхід також набуває свого розвитку і утворюється нова гілка його напряму – цифровий сторітеллінг (Digital storytelling). Науково-технічний прогрес призводить до зникнення старих та виникнення нових професій. Це в свою чергу вимагає нового мислення і освіти, а тому без зміни у підходах до навчання покоління «Z» наша країна не може претендувати на нарощення людського капіталу.

Сучасний освітній простір вимагає впровадження в освітню практику інноваційних методів навчання, серед них і такий метод навчання як сторітеллінг. Проте, як показують наукові розвідки в контексті

нашого дослідження, педагог-новатор В. О. Сухомлинський активно використовував цю методику у своїй практичній діяльності ще в другій половині ХХ століття. Дана методика цікава, продуктивна та затребувана часом, а отже є актуальною в колі проблем сучасної педагогічної теорії і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науково-педагогічних розвідках В. Волканової, Н. Воротньої, О. Казачінер, В. Кодчик, І. Романюк, В. Стасенко, О. Фоменко розкрито підходи до висвітлення сутності інноваційних освітніх технологій, де дотично описується і сторітеллінг. О. Буковська, О. Казачінер, Г. Ключек, К. Крутій, Ю. Кулінка, О. Ніколаенко розкривають механізми впровадження сторітеллінгу в шкільний навчальний процес.

Мета статті розкрити досвід впровадження методики сторітеллінгу в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського та показати шляхи впровадження його ідей в сучасній шкільній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Storytelling» у перекладі з англійської – розповідь історій. Як показав аналіз науково-педагогічних джерел, що під терміном «сторітеллінг» наявна досить значна кількість визначень, нами проаналізовано також інтернет-джерела де знайдено різні